

A genfi főiskola és Kálvin pedagógiai rendszere.

Rohamos lépésekkel közeledünk a nagy reformátor születésének *négyszázados* évfordulójához. S mentől inkább közeledik ez az idő, annyival nagyobb szomorúság lepi meg lelkünket, ha arra gondolunk, hogy az a kálvinista jelleg, mely a reformáció első századában nálunk a Méliuszokat és Szegedi Kis Istvánokat szülte, ma már nagyon halvány vonásokban él közöttünk. S a kálvinizmusnak ama kiemelkedő saját-sága, mely a reformáció korában, a mi hazai földünkön is, a semmiből teremtett új, népes gyülekezeteket, állított fel számos iskolákat és így fejlesztette a kulturális életet, a magyar nép zömének körében pedig szült istenfélelmet és puritán erkölcsöket, bizony nagyon gyenge lábon áll minálunk.

Szomorú eseményszámba vehető az is, hogy míg a magyar ág. ev. egyház kiváló theologusai, példának okáért a derék *Masznyik* is, semmi fáradságot nem kimélnék, hogy Luthert irataiban hazai nyelvünkön is megszólaltassák, addig Kálvinnak még *főbb művei* sincsenek édes hazai nyelvünkre lefordítva. Több százados mulasztást tett jóvá a Prot. Irodalmi Társaság akkor, midőn a nagy reformátornak legalább egyik korszakalkotó: „A keresztyénvallás alapvonalai“ című művét lefordíttatta. Kálvin négyszázados jubileumát pedig csak akkor ünnepelhetnénk meg legméltóbban, ha teljesen helyrehoznók e téren a mult idők mulasztásait.

Kálvin élete ugyan eléggé ismert már előttünk. Magyar nyelven is jelentek meg egyes töredék-munkálatok az ő életéből, melyek között kétségtlenül legkiválóbb a *Révész* Imrée. De ezek a művek legtávolabbról sem merítik ki a nagy reformátornak eseményekben gazdag életét. Az isteni gondviselés különös áldásának tekintendők azért azt, ha előállana sorainkból egy olyan hivatott egyéniség, a ki főként a kálvinizmus vallás-erkölcsi befolyását olyan alakban domborítaná ki, a mely-

ből világosan láthatná népünk, hogy mit köszönhet a kálvini reformációnak a magyar református egyház.

E jelen közlemény, minden nagyobb igény nélkül, olyan oldalról fogja a nagy reformátort feltüntetni, a melyet, legalább az én egyéni tudomásom szerint, nem tárgyaltak hazai nyelvünkön. Sőt a külföldnek nyugoti egyházaiban is szórva-nyosan s csakis szoros értelemben vett szakközlönyökben, foglalkoztak ez oldalról vele. A minék meg is van a maga természetes oka. Kálvin nem annyira pedagógus, mint kiváló theologus volt. Tisztán neveléstani rendszerről nála nem igen lehet szó. De főbb műveiben elszórtan találhatunk olyan megjegyzéseket, melyek a reformátor nevelés és tanítási nézeteit foglalják magukban; s ezekből kell már most nekünk az ő pedagógiai rendszerét megállapítani. S hogy hozzá szólunk e közleményben ez igen fontos kérdéshez, ennek is megvan a maga természetes oka. Tudjuk, hogy Kálvinnak mennyire szívéhez volt forrva *az iskola*. Hiszen a genfi akadémia is az ő és Béza együttes működése alatt érte el virágzásának tetőpontját. De meg azért is érintjük most ez érdekes kérdést, mert maga az országos ref. tanáregyesület is érdemesnek találta ezt arra, hogy pályázatot hirdessen közelebről olyan műre, mely Kálvin nézetét a nevelés-tanítás terén tárgyalja. Hadd legyen ez is ehhez egy porszemecske; vagy ha megfelelőhetne céljának, *némi tájékoztató* annak, a ki vállalkozik ez érdekes kérdés megvilágítására.

* * *

A kulturtörténelem a genfi iskolaügyek *tetszősebb* képének leírását csak ott kezdheti tulajdonképen el, midőn a kálvini reformáció erősebb gyökeret vevén a népnek szívében, Kálvinnak leghatalmasabb munkatársa, s az iskolaügyek reformátora, *Béza*, Párisból menekülve, 1548. év október 23-ikán Genfbe érkezik. E két rokonlélek és hatalmas szellem befolyása és bámulatos tevékenysége — rövid időközben — a felvirágzásnak olyan magas fokára emelte fel a genfi iskolákat, hogy főként az általok alapított akadémianak híre távoli országok tudományszomjas ifjait gyűjté össze a kálvini reformáció bölcsőjéhez.

Hogy milyen *gyors átalakítást* végzett a kultúra terén e két reformátor áldásos működése, legyen elég itt Kálvin egyik hű barátjának, evangéliomi érzelmei miatt szintén menekült francziának, gróf *Vergerion*nak, egy levéltörődékét közleni, melyet ő Genfből hazájának néhány r. katolikus barátjához intézett. „Mindössze — úgymond — hogy ez a város a

hitetlenséget és pápai babonát húsz évvel ezelőtt innén száműzte, de már is a legnagyobb lelki gyönyörűséggel szemlélhetjük azt a gyors átváltozást, a mit itt a kálvini reformáció véghez vitt. Tíz lelkész hirdeti az evangéliomot minden vasárnap és a hétnek két köznapján; de ez még csak *semmi* azon óriási tevékenységhez képest, a mit ezek az *iskolákban* az ifjúság nevelésénél és tanításánál véghez visznek. Kálvin éles sas szeme csakhamar átlátta azt, hogy *először is* az ifjúság fogékony szívébe kell az evangéliom áldásthözó magvát elhinteni, ha e várost a papizmus átkaitól *végkép* meg akarja szabadítani. Mióta Kálvin ide érkezett és megkezdte az iskolai ügyek reformálását, ez a város úgy néz ki, mint Istennek veteményes kertje. Boldog város Genf, mely a babonát és hitetlenséget végkép elhagyva, Kálvint falai között bírhatja!¹

Legkisebb túlzás sincs abban, a mit e grófi francia menekült Kálvin reformátori, főként pedig iskolaügyi tevékenységéről elmond. E nagy szellemóriás *egész lelkét* beleöntötte abba az eszmébe s mindkét kezét ráveté a hatalmas munkára, hogy miután az *alsóbbfokú* iskolák ügyét némileg rendezhette, *mindenekelőtt* az evangéliom szolgáinak tudományosabb kiképzésére *egy magasabbfokú tanintézetet* létesíthessen Genfben.

Hasonló irányú, de csekélyebb képzettséget nyújtó tanintézetek már elébb is voltak itt. Ezek között legkiválóbb volt az alapító nevére elnevezett „*College Versonnay*“, a melyben grammatikát, logikát és az úgynevezett „szabadművészeti“ tantárgyakat adták elő. Ez az iskola volt az, a mely a római egyház klérusát képezte. Ez az intézet azonban, minthogy a városi hatóság nem volt az abban uralkodó szellemmel megelégedve, ennek nyomása alatt már 1480-ban megszűnt s maga a város alapított olyan egyetemféle magasabbfokú tanintézetet, melynek feladata lett volna: „ifjú embereknek vallásosságban és tisztább erkölcsi életben nevelése“. Ez az intézet — *ilyen alakjában* — 1531-ig állott fenn és csak akkor oszlott fel, midőn a r. katolikus érzelmű *utolsó* rektor a várost elhagyta és senki nem találkozott olyan megfelelő képzettségű egyén Genfben, hogy ez intézetet a r. katolikus egyház szellemében fentartsa. Az ekként megszűnt intézetet *Viret* és *Farel* a reformáció szellemében átalakították és megkezdtek abban az ifjúságnak nemcsak vallás-erkölcsi alapon, hanem tudományosabb mérvben való tanítását. Maga Kálvin is genfi *első* tartózkodásának ide-

¹ Lásd: Johannes Calvin. Von dr. Stähelin. Erste Hefte. Elberfeld 1863. pag. 481.

jén munkatársul szegődött hozzájuk. Azonban a gyorsan bekövetkező forradalmi zavaros időszak Kálvint és társait menekülni kényszerítvén, a tanítás ez intézetben teljesen félbeszakadt.

A megpróbáltatásnak nehéz napjai voltak ezek a város lakosságára nézve. Úgy látszott, mintha a sötét reakció uralma *újra* felemelte volna annak falai közt fejét és végmegsemmisüléssel fenyegetné ott a kálvini reformácziót. De ez áldástalan állapot nem sokáig tartott. A város jobb érzelmű polgárai mindent elkövettek arra nézve, hogy Kálvint visszanyerhessék; a mi meg is történt.

Midőn Kálvin 1541-ben régi gyülekezetében állását *újól*ag elfoglalta, előbbi építő munkáját, mit az iskolák ügyében tett, teljesen romokban, csaknem egészen megsemmisülve találta. A munkát újból kellett kezdenie és ő fáradhatatlan tevékenységgel fogott hozzá *mindenekelőtt* az iskolai ügyek gyors rendezéséhez. S a mi az *alsóbb* fokú iskolákat illeti, ez csakhamar sikerült is neki. Egy nagyobb méretű, *felsőbb* fokú iskolát azonban olyan szellemben előállítani, mely a félbeszakadt tanrendszert ne csak továbbfejleszse, de szélesebb és tudományosabb alapokra is fektesse, nagy nehézségekbe ütközőnek látszott. A nemes város áldozatkészségéhez fordul e téren. Segélykérő levelében így ír: „E városnak nem lehet nagyobb ékessége és a közjólétre általánosabb boldogság, mint egy olyan intézet felállítása, a melyben alapos oktatást nyerhetnek nemcsak ennek lakosai, de *a külföldiek is* abban, a mi a tudományos műveltség és az életre nézve legszükségesebb, főként pedig a vallásos ismeretekben“. A tanács átlátta és érezte is a reformátor szavainak horderejét, de a *kis* állam nem rendelkezett elegendő anyagi erővel ahhoz, hogy egy ilyen nagyszabású intézetet felállíthasson. Az előmunkálatokat azonban erre nézve megtette, midőn 1552-ben „*a felépítendő új egyetem*“ helyiségeül egy alkalmas épületet vett meg. Ki örülhetett volna ennek jobban, mint Kálvin, kinek lelkéhez volt ez az ügy egészen forrva?! De nem soká örülhetett kedvencz eszméjének. Megint kitört a kis államban a polgárháború s az ezzel járó megrázkódtatások az eszmét újból elföldelni látszottak.

Inter arma silent musae! . . . mondja a latin példaszó. Ki gondolt volna most az építés békés munkájára, midőn egyenetlenkedés, belső viszály és fegyverek zörgése hallszott mindenfelé?! Mindenki desperált; csak Kálvin nem csüggedt el. Az ő tevékeny és bátor lelke nem ismerte a félelmet és lemondást. Hogy a szegény tudományszomjas ifjúság e ziva-

taros időkben se maradjon lelkiezér nélkül, *egymaga* vállalkozott arra, hogy néhány theologus ifjúnak *saját lakásán* felolvasásokat tartson.

De éppen a reformátornak ez a bámulatos kitartása igazolta azt, hogy mennyire nem csak az ő ügye ez és hogy milyen égető szüksége van Genfnek egy felsőbb tanintézet *végleges* felállítására. Az a kis tudományszomjas sereg, a mely a politikai zavarok daczára is Genfet felkereste, napról-napra annyira megnőtt, hogy a lelkészlak szűk szobája csakhamar elégtelen lón az ifjúság befogadására. A külső politikai viszonyok is örvedetesebb alakot nyervén, egész sereg *külföldi* ifjú tódult oda, hogy Kálvint hallgathassa. Főként a francia hittestvérek voltak azok, a kik nemcsak a közelségnél fogva, hanem főleg azért is, mert hazájokban tiltva volt evangéliomi szellemű tanintézetek létesítése, csapatostól jöttek át a határon Genfbe. S miután sikerült Kálvinnak az addig húzódozó Bernnel is rendezni az egyházi ügyeket, elérkezettnek látta most már az időt arra, hogy kedvencz tervét megvalósíthassa. A nagy reformátor 1558-ban ismét a tanácshoz fordult. Készséggel elismeri, hogy a polgárháború miatt súlyos anyagi viszonyok közé jutott genfi kis állam jelenleg nem képes egy felsőbb tanintézetnek felállításához. Nem is annyira segélyt kér ő a várostól, csak *erkölcsi* támogatást és beleegyezését a tanácsnak ahhoz, hogy ő a polgárság hazafias áldozatkészségét vehesse igénybe. Ez volt az *utolsó* erőforrás, melyből a reformátor meríteni akart. Nem is csalatkozott meg hitében; noha a tanács válaszában nem sok reményt nyujtott Kálvinnak.

A csodálkozásnak bizonyos nemével gondolunk ma arra a férőura vissza, a ki igen sok oldalról igénybe vett munkásága közt még arra is tudott időt találni, hogy a város vagyosabb polgárainak ajtaján és szívénel *személyesen* zörgessen a lelkéhez forrott eme fontos ügyben. Mint fénylő tanúbizonyosság beszél *ma is* előttünk amaz áldozatkészség, mely a reformátor lelkesítő eljárását nyomon követte. Egy, az akkori viszonyok közt igen nagy összeg, 10,000 arany forint gyűlt néhány nap alatt össze. Minő jóleső érzés hathatta át Kálvinnak lelkét akkor, midőn a kétkedő tanács kezeihez leolvasta ez összeget. Nem voltak ott többé Tamások, hanem ügybuzgó és tetterre kész lelkek. Most már azonnal hozzá kezdhettek az építkezéshez.

A reformátor azonban azzal még nem elégedett meg, hogy az épületet *külsőleg* felállítsák. Jelesebb tanerők, alkalmas munkatársak után nézett. Az isteni gondviselés mintegy véletlenül kezébe adta az eszközt ehhez. Egy férfiú, ki evan-

géliomi hitéért elhagyni kényszerült szülőföldet és hazát, vagyoni jólétet és kintételeket, zarándokolt el oda, a hol akkor sokan Franciaországból elmenekülve menhelyet és meleg fogadtatást találtak. Egy kiváló antik jellem és bámulatos munkaerő volt az, a kiben Kálvin azonnal hatalmas segítő-társat nyert az egyház és iskolaépítés *belső* munkájában; a ki ugyan már előbb is megfordult Genfben, de némi félreértés miatt távozott onnan... ez a férfiú az ő reformátor társa, *Béza*. Egy nemes lelkű, buzgó, vallásos és kegyes érzésű egyéniség ez; a kinek neve ez időtől kezdve éppen úgy össze van forrva a Kálvinéval, mint Melanchtoné a nagy Luther nevével. Midőn e kiváló férfiú Genf falai közé *újólá* visszatért, a kinek tanítói képességét előbb is sokra becsülték ott, a tanács nem habozott többé, hogy hozzá fogjon akadémia felépítéséhez. Mindenekelőtt pedig Kálvint megbízták azzal, hogy készítsen egy olyan *tantervet*, mely „gondos körültekintéssel szerkesztve, a közönség tetszését megnyerhesse“.

A tanács eme határozata határtalan örömet keltett Kálvin szívében. Régi vágyainak megtestesülését látta abban. Noha maga is betegeskedett ekkor és alig tudott gyengesége miatt lábára állani, mégis mindennap hordszéken kivetette magát, hogy gyönyörködje lelke a munka előhaladásában. Találóan jegyzi meg erre a genfi ref. egyház történetének írója, *Gaberel*,¹ hogy „az építők karjába a Kálvin lelke költözött, mert rövid hat hónap alatt befejeződött a mű s 1559 június 5-ikén megnyílt a múzsák eme diszes hajléka és a tudományszomjas ifjaknak *egész serege* költözött be abba“.

Az új főiskolának rektorául a tanács által Béza lón alkalmazva; s Kálvin és ő rajta kívül olyan kiváló tanerők működtek abban, mint *Viret*, *Chevalier*, *Laureatus* és mások. Ilyen kiváló tudósok működésének következménye lón aztán az, hogy a hallgatóság száma — rövid időközben — majdnem ezerre felszaporodott s a kontinens minden egyháza képviselve volt ott.

Igen érdekesek azok az iskolai szabályzatok, melyeket Kálvin igen nagy körültekintéssel készített el.

Az első fejezet *a tanárok kötelességéről* szól. „A tanárok — jelzi e szabályzat — legjobb tudás és lelkiismeretes meggyőződés szerint választassanak és megerősítés végett a városi tanácsnak bejelentessenek. Minden tanár, a rendes leckeidőben, a tanórán szorgalmasan megjelenni köteles; s

¹ Lásd: *Celerier*. Über die Genfer Akademie im IV. Bande p. 306.

ha valaki kényszerűségi okokból elmarad, a rektornak ezt azonnal jelentse be s *helyettesítéséről maga* köteles gondoskodni. A tananyag kezelése teljes komolysággal történjék. Semmi invekció nincs megengedve az írók művének magyarázásánál. Ha talán a tanár abban *homályos* kifejezésekre talál, ám tegye figyelmessé erre a hallgatóságot; de kellő vigyázattal és alapos megfontoltsággal. A tanításnál arra kell mindenekelőtt figyelmezní, hogy a tanulók tanulják meg Istent félni és a bűnt gyűlölni“.

A rektornak olyan férfiúnak kell lenni, a ki nemcsak istenfélelmében, de tudományos ismeretekben is *kitűnő* legyen. Legyen békességszerető és szolgálatkész. Lelke ment legyen minden keserűségtől, magatartása minden darabosságtól, hogy jó példaadás által tündököljék azon ifjúság előtt, mely gondjaira van bízva.

A hallgatókat négy csoportba osztották be, nem osztályonként, hanem a városban elfoglalt *lakóhelyek szerint*. Minden csoport felett egy tanár őrködött, a kinek főként arra terjedt ki a figyelme, hogy a részökre kijelölt templomban mindig pontosan megjelenjenek és az ott *külön kijelölt* helyet foglalják el. Különösen a vasárnap délutáni *gyermek-istentiszteleteken* tartoztak mind megjelenni és az idősebb tanulók kötelesek voltak ott a lelkésznek segédkezni.

Az előadások nyáron hat, télen hét órakor kezdődtek. Minden osztályban a hallgatók csoportonként osztattak be. Minden csoportban tíz hallgató volt, a kiknek *elseje*, mindenestre a legkiválóbb egyén, a csoport felett nem csak felügyelettel bízott meg, hanem még afféle korrepetitori szerepkört is töltött be. Az előadások mindig *imával* kezdődtek, a mit a tanulók *felváltva* végezték, a mi *ma is* hasonló módon történik a genfi főiskoláknál.

Nem lehet feladatunk, hogy a tanmenetet itt minden fázisában leírjuk; elég legyen annyit felemlíteni, hogy a legnagyobb súly mindenestre az ifjúság vallásos, erkölcsi nevelésére volt fektetve. A nagy reformátor által alapított eme főiskola a kálvinizmus amaz élet elvén épült fel: *vallásosság, tiszta erkölcsiség, krisztusi szeretet és evangéliomi szabadság*. Ez az, a melyhez ez az intézet akkor is hű maradt, midőn a nagy alapító már annak falai között többé nem működhetett.

E főiskolának előkészítő intézete volt az úgynevezett *kollegium*, mely hét osztályból állott és ez osztályokban a francia nyelvnek tanítása mellett főként a latin és görög klasszikusok magyarázatára fektették a fősúlyt. E mellett képezték itt az ifjakat a rethorika és dialektikában; de szoro-

sabb értelemben vett realiakról még csak nem is szól ez iskola tanterve, mely kétségtelenül a mi *latin*, vagyis *gimnáziumi* tanbeosztásunknak felelt meg a reformáció korában.

S hogy ez iskolának az volt a rendeltetése, hogy főként a leendő lelkészanyagot az akadémiái kurzushoz *előkészítse*, igazolja az, hogy a *felsőbb* osztályokban az evangéliomokat, főként Lukácsot és az apostoli leveleket *eredeti* nyelven olvasták és fordították le a hazai nyelvre.

E kollegiumi tanítás betetőzését képezte aztán az akadémiái oktatás, a hol a theologiai felolvasásoknál főként az exegezisre helyezték a legnagyobb súlyt. Külön-külön tanszéke volt az ó- és új-szövetségi exegezisnek; ismét külön a dogmatikának. A filozófiából Arisztoteles etikáját tanították és kisebb mérvben Platót és Plutarchot magyarázták. A mi kollegium tantervében elő se fordul, az exakt tudományok közül itt már helyet talál magának a fizika és mathezis is, bár csak igen csekély mérvben. Mindössze heti három órán adták e két tantárgyat elé.

Kálvin gondoskodó figyelmét arra is kiterjeszté, hogy az akadémián egy *orvosi* tanszéket is szervezett, a mely azonban az ő halálával megszűnt.

Érdekes jelezni azt is, hogy a genfi akadémián egy *ének-* és *zenei* tanszék is volt felállítva; noha a helvét reformátorok a zenét a templomokból teljesen száműzték. Ez a tanszék egyébiránt arra szolgált, hogy a theologusokat az istentiszteleti műéneklésben képezze.

Az akadémia hallgatói, sőt a tanárok is, *mielőtt* az intézetnek tagjai lettek volna, egy *hitvallástételt* irtak alá, mely a különböző vallástételeket, az athanaziusi kivételével, mely Kálvin tetszését nem nyerte meg, tartalmazta. Ebben a vallástételben ki volt fejezve a Servét és tévelygő társai elleni küzdelem is, mely az aláírókra *jövöben* várni fog.

S hogy az ifjúság az efféle tévtanok elleni harcban kellőleg felvértezve menjen ki az életbe, minden tanuló, a hónap *első* napján, leginkább egy apologetikus tartalmú tételt tartozott kidolgozni és azt szaktanárának pontosan beadni, a ki azt felülbírálván, *nyilvános vita* alá bocsátotta, a melyben minden tanuló résztvehetett. Magok a tanárok is kötelesek voltak e vitaórákon megjelenni. Kálvin e vitaórákra nézve a következő irányelvet szabta meg: „Minden szofizma, haszontalan szófecsérlés, az isteni ige elleni mindenféle merész újítás, mely az ifjú lelkekben kételyt támaszthatna és többet rombolna, mint építene, a vita anyagából száműzendő. Igazi kegyes, vallásos érzelem legyen az, mely a kérdéses tételek megvilá-

gosításánál irányadóul szolgáljon. Az akadémiának nem az a hivatása, hogy hitetlen Tamásokat neveljen, hanem hogy Krisztusnak hű evangéliomi munkásokat állítson elé“.

Íme, csak ez egyetlen nyilatkozata Kálvinnak elegendő lenne nekünk arra, hogy ebből az ő pedagógiai rendszerét megállapíthassuk, mely nem más, mint az ifjúságnak az evangélium alapján álló vallás-erkölcsi nevelése és tanítása.

A Kálvin akadémiajának híre nem maradhatott elzárkózva kis államának szűk határai között. Messze vidéken ismertté lón annak hírneve s Európának minden államából és így hazánkból is nemcsak az ifjak, de felnőtt férfiak is, főként pedig francia és angol menekültek felkeresték azt, hogy legalább egy szemesztert annak a nagy reformátornak lábainál tölthessenek el, a ki, főként alapos bibliai előadásai-
val tünt ki többi társai felett. Bámulatos is az a tevékenység, a mit ez a roszakatag testű reformátor e tanintézet felvirágzására kifejtett. Halomszámra menő levelek tanuskodnak arról az óriási agitációról, a melyekben szüntelen azon fáradozik, hogy az itt és ott felmerülő hiányokat elenyésztesse és ez akadémiát a tudomány legmagasabb színvonalára felemelje. Esdő sorokkal keresi fel az akkori európai hírnű tudósokat, főként Mátyr Pétert, Mercerast, Tremelliust és más kálvinista kiváló tanerőket, hogy: „Istentől nyert gazdag talentumaikkal e főiskola felvirágzásán segítsenek“. „Ha kevésnek találjátok“ — írja — „azt az összeget, a mit itt nyújthatunk ahhoz képest, a mit Németország ad nektek, gondoljatok *magasabb érdekekre is*. Gondoljatok arra a közel ezer ifjú lélekre; a kik az evangéliom áldásait viszik innen majd el a *különböző* országokba. Olaszthonnak virágzó ifjúsága már is itt sereg az akadémia falai közt. Az evangéliom hírnökei csaknem kivétel nélkül mind itt képeztetnek a francia ref. egyház számára. Jöjjetek tehát ti is ide, hogy minél több lelkeket vezessetek az Úr szolgálatára.“¹ „Valóban bámulatos — írja egy szemtanu, — a mint a távoli országok minden részéből az ifjak az itteni tanárokhoz sereglenek. Azoknak a kegyes ifjaknak számát, a kik csak Kálvint hallgatják, *többre értékelem ezernél*.“²

A hova csak a nagy Kálvin híre elhatott, mindentütt égtek tudományszomjas emberek a vágytól, hogy Genfbe elérkezessenek. Tudott dolog előttünk, hogy ennek az akadémiá-

¹ Lásd: Briefauszüge aus dem Genfer und Berner Manuscripte bei Henry III, p. 391.

² Lásd: Stähelin. Calvins Leben. I-ső kötet. 490. lap.

nak, a XVI. század végétől kezdve egész a XVIII. század közepéig, olyan nagy volt a hite, hogy az *egész* református Európa irodalmi és theologiai képzettségét e főiskolából merítette. Nemes ifjak, Németországnak, Franciaországnak, Skóciának és Hollandiának fejedelmi ivadékai, miután hazájokban iskolai pályájokat bevégezték, mentek el Genfbe, hogy ott magokat *tovább* képezhessék. Rendes lelkipásztorok, kik már hazájokban az evangéliom szolgálatában áldásos missziót végeztek, mentek el Kálvin városába, hogy a kálvini tiszta tant, tudományos ismereteket és egyházszervezetet tanulják meg *közelebbről* ismerni és mint szellemi örökét annak a nagy férfiúnak szülőföldjükre átplántálni, a kit ők is mint egyházuk alapítóját és mesterét tisztelték. És minő hatalmas tanerők voltak azok, a kiknek lábainál e tudományszomjas sereg ülhetett! . . . Az alapítón és Bézán kívül ott voltak még: *Casanbonus, Turretin, Leclere, Spangenheim, Pictet du Saussure, Bonnet Károly* és mások, a kiknek díszes sorához az újabb korban Merle d' Aubigné csatlakozott. Hollandiának és Franciaországnak főiskolái a genfi akadémiát tekintették *minta-intézetöknek* és ennek alapján és tanrendje szerint szervezkedtek. A genfi akadémián tanulni, a *legjobb ajánlólevél* lón mindazokra nézve, a kik itt valaha megfordultak. Éppen azért könnyű elképzelni, hogy minő áldásos befolyással lehetett ennek az iskolának szelleme, mely abból kiáradt, az *egész* evangéliomi keresztyén világra. A nagy Kálvin saját nemes lelkének bélyegét nyomta rá mintegy erre a tanintézetre, és az a református jelleg, melyet a genfi akadémián tanuló ifjú magával elvitt távoli hazájába is, lelkébe mélyen bevésődve, képezte azon *egységet és testvéri összetartást*, a mely, nyelvi és nemzetiségi különbség daczára is, a XVI. és XVII. századbéli kálvinista egyházakat a kontinens *minden* államában a hitben igazi testvérekké tette és a krisztusi szeretetben egybeforrasztotta.

Legjelentősebb befolyást azonban a Kálvin főiskolája mégis annak a városnak lakosaira gyakorolt, a melynek körében működött. A régi, egyszerű városka, Kálvin működésének ideje alatt, Európa szellemi világának történelmében *elsőrendű* helyévé lón a tiszta evangéliomi hitnek és keresztyén tudománynak. Az addig szellemi sötétségben élő genfi polgárság most már érdeklődni kezdett a vallás és tudomány kérdései iránt és maga is részt akart venni e szellemi megújulásban. Egyik újkori történelemíró, *Gaberel*,¹ azt mondja Kálvin koráról: „A

¹ Lásd: Gaberel I-ső kötet 508. lap.

tudomány csarnokából senkinek sem volt szabad ezután kizárva lenni. Nemcsak a szó szorosabb értelmében vett tudomány emberei, hanem kereskedők és kézmivesek is feliratkoztak a kollegium *alsóbb* osztályaiba, hogy legalább a *régi* nyelveket és annak irodalmát megismerhessék. A polgárság körében mindentűtt üdvös *változás*, nagyobb és alaposabb képzettség utáni vágy keletkezett. Még politikai tekintetben is érezhető eredménye lett ez iskolák áldásos működésének. Mindenki eléggé felvilágosodottnak és képzettnak érezte magát arra nézve, hogy hazája sorsával és érdekével törődjön és ennek a kis köztársaságnak szabadsága és felvirágzására közremunkáljon. A mi addig, a pápista tudatlanság miatt, teljesen lehetetlen volt, könnyű volt most már — *bármely foglalkozású emberek sorából* — a tanács tagjait megválasztani. A gyáros, az üzletember, a kézmives elég szellemi erővel rendelkezett, hogy teljes komolysággal és buzgó odaadással a város ügyét szolgálja. A nevelés és tanítás áldásainak *a nép legalsóbb osztályaira* való kiterjesztése által lassanként megszűnt az ú. n. proletár-elem és az addig élesen kirívó ellentét a gazdag és szegényebb osztályok közt enyhülni látszott. Kálvin városában nem volt többé tere az addig uralkodó *vagyon*i főrendiségnek, hanem igenis előballott, éppen a reformátor üdvös befolyása alatt, egy *szellemi* arisztokrácia, mely feladatául tűzte ki magának a tudományok ápolását és a patriotizmus érzetének fejlesztését. Ilyen nevelésű és irányú polgárság körében könnyű volt a genfi akadémianak felvirágzani és könnyebb volt a hűtlenség ellen is a kis köztársaság függetlenségét és szabadságát megvédeni⁴.

Íme tehát nemcsak tanügyi és vallási tekintetben, de az *állam életének* jövő fejlesztése szempontjából is, ilyen áldásos befolyást gyakorolt Genfben Kálvin és a kálvinizmus. A kálvinizmusnak különben is a *vallásos hitben* és *tudományos ismeretben* van igazi mély gyökere. A nagy alapító jól tudta ezt, midőn Genf polgárait nemcsak vallásosokká igyekezett nevelni, hanem azoknak a kellő tudományos ismereteket is törekedett megadni. Ez volt éppen az ő kiváló *pedagógiai rendszere*. Ezen az alapon építé fel Kálvin összes nevelési és tanítási munkásságát. Senki nála nagyobb szolgálatot nem tett nemcsak hazája, de egész Európa, sőt az összes református keresztyén világ szabadságának, tudományos és kulturális fejlődésének.

És éppen abban rejlett a nagy reformátornak hatalmas ereje, hogy a nevelésnél és tanításnál a vallásos és erkölcsi eszmék fejlesztését tekintette mindenkor *első* és *főtényező*nek. Ez volt nála az az emeltyű, a melylyel az általa megalapított

kálvinista egyházat szellemi és erkölcsi tekintetben *minden más* egyházak felé magasan felemelte. És ez éppen nem akar öndicsekvés lenni! Csak egy röpke tekintetet kell vetni azokra az országokra, a melyek a Kálvin tanát elfogadták, azonnal látni fogjuk, hogy a legmagasabb *erkölcsi, szellemi és kulturális fejlettség* éppen ezekben az országokban található fel. A legegységibb oktatástól kezdve, fel egészen az egyetemekig, az evangéliom alapján álló népeknél *mindenütt* magasabb képzettséggel és általánosabb műveltséggel találkozhatunk. Ez mind a kálvinizmusnak áldásos következményéül tekintendő!

Nem lesz tehát nehéz már az eddigiekből a Kálvin neveléstani rendszerét megállapítani, mely főleg ethikai és tudományos életre akarta nevelni azt az ifjúságot, a mely arra van hivatva, hogy egyházának és hazájának hasznos szolgálatokat teljesítsen egykoron. Kálvin nemcsak *egyházjavító*, de *iskolai reformátor* is volt egyszersmind. Az általa alapított református vallás a népek erkölcsi és szellemi felvirágzását tartván szem előtt, nagymérvű befolyással volt az általános és egyetemes közművelődésre. A tudomány Kálvin kora óta nem egyes kiváltságos osztályok birtoka, hanem az egész népnek közkinccse. Kálvinnak nemcsak hittani, hanem a nevelés és közoktatás terén teljesített munkájára is elmondhatjuk az apostollal: „A régiek elmultak, ime mindenek megújultak“. (2. Kor. V, 17).

Dr. Márk Ferencz.